

da je Turchettiju ipak više stalo do toga da pokaže kako u suvremenom razdoblju dolazi do oživljavanja riječi tiranija. Ukazuje ne vidne nesigurnosti u upotrebi termina tiranija, despotizam, autokracija itd. Tu je zastupljen veliki broj recentnih autora (John Lewis, Franklin Ford, Gordon Tullock, Brian Loveman, Daniel Chirot, Simon Tormey, Hans Buccheim, Roger Boesche), čija su djela pregledno interpretirana, ali sa slijedećim krajnjim zaključkom: »Zbrka u terminologiji političkih znanosti, koja neke autore zaokuplja dok su drugi prema njoj ravnodušni, morala bi nas uvjeriti u neophodnost da problemu tiranije i njezinih sinonima pristupimo iz konceptualnog aspekta i iz povijesne perspektive kako bismo pridonijeli rasvjetljavanju povijesno-političkih fenomena s kojima je čovječanstvo očigledno trajno sučeljeno«. Taj zaključak motivira i *Epilog* Turchettijeve knjige, u kojemu se daje skica za teorijsku problematizaciju globalizacije i propituje odnos ljudskih prava i tiranije, ali se istodobno postavlja i pitanje o mogućoj »tiraniji ljudskih prava«.

Rade Kalanj

Stjepan Baloban (ur.)

SOCIJALNA BUDUĆNOST HRVATSKE

Kršćani, nacija, politika, Europa

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Glas Koncila, Zagreb, 2002, 228 str.

Od svojeg utemeljenja 1998. Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve svake godine organizira tribine na kojima autori različitih provenijencija, teolozi i znanstvenici govore o problemima i izazovima današnjeg društva. U razdoblju od 19.2.2002. do 12.3.2002. organizirana je socijalna tribina pod nazivom *Socijalna budućnost Hrvatske* na kojoj su predstavnici različitih disciplina (sociolozi, povjesničari, teolozi...) iznosili svoja stajališta i raspravljali o aktualnoj problema-

tici hrvatskog društva. S obzirom da je tribinu organizirala institucija koja se bavi promicanjem elementarnih vrijednosti socijalnog nauka Katoličke crkve, tribinu je »otvorio« nadbiskup Bozanić koji je u uvodnom govoru istaknuo temeljna načela (neporecivo dostojanstvo čovjeka, solidarnost, supsidijarnost, laicitet države) koja trebaju inspirirati u promišljanjima o budućnosti. Radovi su tematski podijeljeni u četiri skupine: socijalna budućnost Hrvatske; odnos kršćana prema naciji; odnos kršćana prema politici, te Hrvatska i europske integracije.

Rad Siniše Zrinščaka *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti* temelji se na skiciranju socijalne sadašnjosti Hrvatske što, smatra autor, predstavlja polaznu točku promišljanja socijalne budućnosti Hrvatske. Skicu socijalne slike autor oslikava analizom izdvajanja za socijalne programe i socijalne troškove u kontekstu nepovoljnih ekonomskih kretanja i niske zaposlenosti, što se reflektira na mirovinski i zdravstveni sustav, te osvrtno na podatke istraživanja o siromaštvu, društvenoj nejednakosti te nepovoljnim demografskim promjenama. Slijedeća razina Zrinščakove analize je skiciranje aktualnih svjetskih trendova čije poznavanje omogućava sagledavanje kompleksnosti i kontradiktornosti aktualnih i budućih procesa u našem društvu. Zbog boljeg razumijevanja sadašnje situacije autor se kratko osvrće na povijest socijalne politike od Bismarckovih socijalnih reformi krajem 19. i početkom 20. stoljeća, zlatnog doba socijalnih država 1960-ih i 1970-ih do današnje krize socijalnih država i njihovih reformi, pri čemu se osvrtno i na pojam »socijalne Europe« kao »setu zajedničkih ciljeva koji se promoviraju unutar postojećih različitosti«. Današnja socijalna politika EU promovira zapošljavanje, modernizaciju i poboljšanje socijalne zaštite, borbu protiv svih oblika diskriminacije, te poboljšanje socijalnog dijaloga. Rad završava analizom problema socijal-

nih reformi u Hrvatskoj od početka 1990-ih do 2001. godine, a umjesto odgovora o socijalnoj budućnosti Hrvatske, Zrinščak navodi primjer Irske koja je od siromašne i izolirane zemlje postala jedna od najprosperitetnijih i najdinamičnijih europskih zemalja.

Socijalna budućnost Hrvatske: rad – supsidijarnost – solidarnost rad je Stjepana Balobana u kojem se autor osvrće na reakcije javnosti i kontroverze nastale porukom hrvatskih biskupa »o aktualnoj socijalnoj situaciji u Hrvatskoj« upućenoj ne samo vlastima i javnim djelatnicima već i pojedincima. Baloban sugerira promjenu »naslijeđenog mentaliteta iz komunističkog razdoblja«, pri čemu ističe učinkovitost međupovezanosti tri čimbenika, odnosno »trokut odnosa«: rad – supsidijarnost – solidarnost. Autor je svaki element sugeriranog »trokuta« zasebno analizirao, pri čemu se koristio podacima »Europskog istraživanja vrednota – EVS 1999.«, komparirajući Hrvatsku s nekim europskim zemljama. Na kraju, zaključuje Baloban, potrebno je postaviti pravu dijagnozu odnosno vidjeti gdje i u kakvom okruženju živimo, te kakvi se procesi zbivaju u svijetu koji indirektno ili direktno utječu na nas; potrebno je ispravno prosuditi i opredijeliti se za ispravan put i na kraju djelovati u »trokutu rad–supsidijarnost–solidarnost«.

Zlatko Matijević u radu pod nazivom *Hrvatski katolički seniorat i »narodno jedinstvo« Srba, Hrvata i Slovenaca (1912–1918)* raspravlja o prekretnicama u razvoju Hrvatskog katoličkog pokreta, odnosno osnivanju »Hrvatskog katoličkog seniorata«, organizacije koja je u svoje redove okupila katoličku klerikalnu i svjetovnu inteligenciju. U »Riječkim Novinama« (1912) krug katoličkih seniora pod vodstvom Petra Rogulje zauzimao je stajalište o nužnosti provedbe »narodnog jedinstva« Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon prihvaćanja političkog programa »Svi-banjske deklaracije« (1917.) hrvatskih katoličkih seniora, jugoslavenska orijenta-

cija postaje dominantna u sklopu Hrvatskog katoličkog pokreta i njegova rada u nacionalnim pitanjima. Deklaracija je postigla nacionalno – politički klimaks javnim nastupima i djelovanjem krčkog biskupa Antuna Mahića koji je instrumentalizirao katoličku vjeru radi realizacije političkih ciljeva. Matijević zaključuje da »ako je tada u Hrvatskoj bilo klerikalizma, onda je on mogao biti samo u funkciji stvaranja jugoslavenske države i jugoslavenske nacije«, pa u skladu s time, nastavlja autor, možemo govoriti o »jugoslavenskom klerikalizmu«.

Problematikom odnosa kršćana prema naciji, te Crkve i nacionalnog identiteta u razdoblju 1941.–2001. bavio se Franjo Šanjek u radu pod nazivom *Odnos kršćana prema naciji. Crkva i nacionalni identitet 1941.–2001.* Šanjek propituje ulogu Katoličke crkve na ovim prostorima i ističe njezinu višestoljetnu ulogu svjedoka »duhovnih vrijednosti nacije« i tradicije. U skladu s tim određenjem nekadašnje, ali po Šanjeku i današnje uloge Katoličke crkve, autor skicira poziciju i aktivnosti Crkve za vrijeme ustaškog režima, komunizma (1945.–1990.), nedavnog Domovinskog rata, te ulogu Crkve u eri globalizacije.

Kršćanski identitet i politički angažman je teološki rad u kojem Špiro Marasović propituje (a)političnost kršćanstva, te odnos kršćanskog identiteta i političkog angažmana. Ta je problematika postala aktualna raspadom feudalnog poretka i konstituiranjem građanske demokracije kada je »kršćanin od podložnika postao građanin, odnosno kada je prepoznao sebe i kao političko biće i kao političkog subjekta«. U skladu s već poznatim idejama i načelima socijalnog nauka Crkve i pastoralne konstitucije II. vatikanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu »Gaudium et spes«, Marasović smatra da »laici imaju kao vjernici »zadaću«, a kao građani »dužnost« da se politički angažiraju«, pri čemu ističe tri krucijalna načela kršćanskog života koja su relevantna za demo-

kraciju: kristocentrični personalizam, samoprijegorna ljubav i eklezijalnost. U nastavku izlaganja Marasović je skicirao vrijednosno–normativni okvir političkog angažmana u skladu sa službenim socijalnim naukom crkve i kršćanskom moralom (dostojanstvo osobe, opće dobro, stručnost).

Može li se kršćanin baviti politikom? pitanje je koje postavlja Anđelko Milardović. Prema Milardoviću djelovanje kršćana u politici moguće je promatrati u kontekstu odgovornosti kršćana za život u političkoj zajednici i društvu, a njihovo djelovanje mora biti izvedeno iz »duhovnih, religijskih i etičkih putokaza« (dostojanstvo ljudske osobe, skrb za najugroženije društvene slojeve, vlast u funkciji općeg dobra, poštovanje protivnika, otvaranje pojedinca i društva prema univerzalnosti, razdioba i sveopća namjena dobara), odnosno vrijednosti kršćanske teološke etike. Od 1990. do 2002. u hrvatskom se društvu formirala politička elita kao posebna društvena skupina koja egzistira na načelu unutargrupne solidarnosti, a u odnosu na javnost djeluje po modelu podijeljenih uloga. Sve je to rezultiralo transformiranjem politike u »područje »egzistencije nesavjesnosti« i neodgovornosti«, ističe Milardović. Rješenje autor vidi s jedne strane u kreiranju strategije rješavanja socioekonomske krize koja će biti kompatibilna s načelima vođenja postmodernih društava, inkorporiranjem najboljih sadržaja globalizacije, ali i učinkovitom borbom protiv negativnih globalizacijskih učinaka. S druge strane na individualnoj razini, svaki kršćanin, zaključuje Milardović, mora u svojem djelovanju unositi opće dobro, pravdu, solidarnost i odgovornost i na taj način pridonositi rehabilitaciji politike.

Rad Ivana Devčića *Hrvatska na putu u europske integracije* možemo podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu Devčić razmatra Europsku uniju s nekoliko različitih perspektiva: zemljopisne, povijesne, poli-

tičke, kulturne, pravne, gospodarske i socijalne, te religiozne perspektive. Nakon analize svake pojedinačne perspektive, Devčić zaključuje da je Europska unija »dinamičan projekt koji... nije završen, niti se zna kad će i gdje završiti«. U drugom dijelu rada Devčić propituje i razmatra način ulaska u Europsku uniju, odnosno put koji ističe autor vodi preko duboke transformacije cjelokupnog društva, pri čemu najvišu cijenu u procesu tranzicije plaća konkretni čovjek koji se suočava s novim vrijednosnim okvirima i odnosima, što može imati različite posljedice, od osjećaja nesigurnosti do permanentnog stresa i fiksiranja na ekonomsko. Bez obzira na te negativne aspekte, Devčić zaključuje da je za Hrvatsku nužno postati dio Europske unije, jer članstvo donosi čitav niz prednosti: aktivno sudjelovanje u donošenju odluka, geografski i kulturni razlozi, afirmacija prava i sloboda građana.

Posljednji rad je rad Josipa Jurčevića *Nacionalni identitet i europske integracije*. Na samom početku Jurčević ističe da su u hrvatskoj javnosti razgovori o europskim integracijama prožeti jednostavnim stereotipima i iracionalnim glorificiranjem, te iz tog razloga kompleksni pojam »integracije« i aktualni proces europskih integracija nastoji razumijevati prije svega promatranjem povijesnih iskustva europskih integracija od rimskog doba i srednjeg vijeka do 20. stoljeća i utvrđivanjem elementarnih određenja suvremenog modela europskih integracija. Položaj Hrvatske na putu u europske integracije autor razmatra s više perspektiva, a na temelju njih pokušava naznačiti razinu aktualne europeiziranosti Hrvatske, te interese koji utječu na smjer i brzinu kretanja Hrvatske u europskom integrativnom procesu. Hrvatska je zemlja koja pripada zapadnoeuropskom civilizacijskom krugu unutar kojeg je izrazito determinirana srednjoeuropskim i mediteranskim prostorom. Na pojedinačnoj razini većina hrvatskog građanstva je psihološki i stvarno integri-

rana u EU, ali na institucijskoj, organiziranoj razini ta je integracija beznačajna jer upravljački model nije kompatibilan europskom (demokratskom) modelu smatra autor. Stvaran ulazak Hrvatske u EU nije formalno potpisivanje pristupnice, već znači stvarne korjenite promjene u načinu upravljanja »u kojem će hrvatski upravljači... biti zastupnici zajedničkih interesa«.

Različita su viđenja i pristupi rješavanju aktualne problematike hrvatskog društva. S obzirom da je ova tribina bila interdisciplinarni susret autora različitih provenijencija, problemima se s jedne strane pristupalo znanstveno, a s druge strane iz perspektive teološke doktrine koja promovira Crkvu i inzistira na njezinoj ključnoj ulozi prilikom rješavanja socijalne problematike. Urednik zbornika, Stjepan Baloban u predgovoru je istaknuo da su tekstovi zbornika »stilom pisanja i načinom obrade tema prilagođeni širokom krugu čitatelja« koji se interesiraju za socijalnu problematiku ili traže materijale za stručno promišljanje iste, ali isto tako pojedini radovi provokativan su materijal za sociologe, naročito sociologe religije, jer iznova postavljaju pitanje odnosa Crkve i države te granica kompetencije svećenstva.

Marija Geiger

Fahrudin Novalić

RASIPANJE BUDUĆNOSTI

Kritika mita napretka i cinizma rasipanja

Zagreb, Alinea, 2003., 176 str.

Čovjek je, šireći horizonte svoje neodgovorne slobode, prije svega recepcijom ekspanzionističke ekonomske politike i znanstveno-tehničkog racionaliteta, stvorio mit o bezgraničnom civilizacijskom napretku i kolonizirao prirodu i ljudsko društvo. Knjiga **Rasipanje budućnosti, Kritika mita napretka i cinizma**

rasipanja, autora Fahrudina Novalića upravo rasvjetljava civilizacijski mit o bezgraničnom napretku. Autor fenomen rasipanja razmatra kao civilizacijsku i kulturološku pojavu, koja je krajem drugog i početkom trećeg milenija postala ograničavajući i zabrinjavajući čimbenik opstanaka i razvoja.

Novalić fenomen rasipanje definira kao široko rasprostranjenu i duboko ukorijenjenu pojavu – entropijsku paradigmatičnog i nihilističkog odnosa čovjeka prema prirodnoj i društvenoj okolini. Riječ je o rasipanju prirodnih i društvenih potencijala, o potrošačkom ponašanju i, uopće o destrukciji čovjeka. Autor kritizira i neoliberalnu doktrinu koja inaugurira socijaldarvinizam i potrošnju s naslova prava jačeg. Opravdano tvrdi da je nužan multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup rasipanju, jer je neopravdano zapostavljen.

Osnovni sadržaj knjige visoko je pozicioniran u međunarodnoj, a sve više i u domaćoj socijalnoekološkoj i bioetičkoj literaturi. Nemoralnost, idiotizam i cinizam moćnih, rast i razvoj, društvene vrijednosti, holistička ekološka kultura, bioetički i socijalnoekološki problemi, osnovna su pitanja na koja nas autor upućuje. S pomoću njih se propituje i ponašanje moćnih i bogatih zemalja koje presudno utječu na mogućnost opstojnosti manje razvijenih zemalja.

Novalićev intelektualni angažman obuhvaća i filozofijsku kritiku zapadne racionalnosti koja je poprimila planetarne razmjere i mukotrpnu ljudsku svakodnevicu. Iz mnoštva presjeka civilizacijskih problema javlja se autorov humanistički etos utemeljen na postulatima suvremene bioetike i socijalne ekologije.

Novalićeva knjiga u usporedbi s drugim djelima sa sličnom tematikom nudi i zanimljivu aksiološku okosnicu, što je njezina komparativna specifičnost, pa i prednost. Novalić pripada među one autore koji tvrde da civilizacijsko rasipništvo ne